

LANDHUISHOUDKUNDIGE ASPECTEN
VAN HERVERDELINGEN VAN
GROOTGRONDBEZIT

REDE

UITGESPROKEN BIJ DE AANVAARDING VAN
HET AMBT VAN HOOGLERAAR AAN DE LAND-
BOUWHOGESCHOOL TE WAGENINGEN OP
12 NOVEMBER 1959

DOOR

Ir J. H. L. JOOSTEN

H. VEENMAN & ZONEN N.V. - WAGENINGEN

*Mijne Heren leden van het Bestuur van de Landbouwhogeschool,
Dames en Mijne Heren Hoogleraren,
Dames en Heren Lectoren, Docenten, Wetenschappelijke
Werkers, Assistenten en Studenten dezer Hogeschool en voorts Gij allen, die deze plechtigheid met
Uw tegenwoordigheid vereert.*

Zeer geachte toehoorderessen en toehoorders,

In ons woord „landbouw” treft men de twee fundamentele elementen van deze primaire tak van volksbestaan: land en bouwen, dat is bewerken, tot een eenheid samengesmolten aan. Zonder land is landbouw onmogelijk. Dit klinkt axiomatisch, doch men realiseert zich wel, dat ook heden ten dage nog voor bijna driekwart van de bevolking van onze aarde de landbouw middel van bestaan is en wat nog belangrijker is in zijn economische en sociale gevolgen, merendeels zonder alternatief (1).

In het bijzonder in de tropische en subtropische gebieden is het merendeel van de bevolking voor haar levensonderhoud uitsluitend aangewezen op de door de natuur geschonken productiefactor: de grond. Het verschijnsel, dat armoede normaal is in de dichtbevolkte landbouwgebieden van het verre oosten, is het trieste gevolg van onder meer gebrek aan alternatieven.

Landbouwgrond is eigenlijk iets heel merkwaardigs. In zijn oer-toestand, als natuurgegeven, is de grond vrijwel nimmer gereed om zonder meer als productiemiddel te worden aangewend. De woeste grond moet daarvoor ontgonnen worden. Enorme hoeveelheden arbeid en kapitaalgoederen zijn opgegaan in het akkerland in alle delen van de aarde en men kan landbouwgrond om die reden een tweeledige economische status toekennen namelijk die van natuur en die van kapitaal. Men hoeft slechts te denken aan onze polders of aan de miljoenen hectaren geterrasseerde sawahs met zijn omvangrijke irrigatiewerken om dat in te zien. Landbouwgrond dus is natuur en kapitaal. Dit is, naast de onontbeerlijkheid van grond voor het bestaan van de massa van de wereldbevolking, reden, waarom privaat bezit van land zo natuurlijk en begeerlijk is (2).

Daar de landbouw de mens voorziet in zijn primaire levensbehoefte, het voedsel, betekent grondbezit controle over een van de fundamenteelste productiefactoren. Grondbezit kan dus macht betekenen en onafhankelijkheid, zodoende zijn er vergaande sociale en politieke problemen als het ware aan inhaerent.

In vele gebieden zijn de bezitsverhoudingen, de pacht- en deelvouvoorwaarden een rem voor de ontwikkeling van de landbouw en van de economie van de betrokken landen. Dit verschijnsel is zo evident, dat de Verenigde Naties zich van meet af aan hebben bezig gehouden met die materie en dat defecten in de agrarische structuur gerekend worden onder de belangrijkste hinderpalen voor economische vooruitgang (3, 4, 5). Het is ook een terrein waarop de wetenschap en de politiek elkaar maar al te vaak ontmoeten. De landhuishoudkundige heeft daarbij de taak om volgens de methodes van het wetenschappelijk onderzoek vast te stellen, welke gevolgen maatregelen, die betrekking hebben op het grondbezit, voor de productie en de welvaart zullen hebben. Dit doende zal hem echter verweten worden, dat hij het politieke erf betreedt. Immers grondbezit en grondgebruik zijn steeds onderwerp geweest en zijn het nog, ik zou zeggen in versterkte mate, van politieke doeleinden en demagogische leuzen.

Een slogan zoals: „land should belong to those who till it” (1) doet nog steeds opgeld, ook als de uiteindelijke doeleinden er heel anders uitzien dan het vaak gestelde ideaal van de „farmer-owned-family-size-farm” (1, 6).

Deze leuzen zie ik voornamelijk als een reactie op de werkelijkheid, dat vooral in de tropen en subtropen grootgrondbezit geleid heeft tot praktijken, welke regelrecht in strijd zijn met elke norm van sociale rechtvaardigheid. Dit aspect is zelfs zo in het oog lopend, dat er zich een publieke opinie, een „standard indictment” zegt HANSON (7) heeft gevormd, welke „het” grootgrondbezit zonder meer veroordeelt als vijandig aan vooruitgang en de landheren als vijanden van het volk. De logische reactie van hen, die een dergelijke overtuiging aanhangen, is de eis tot onteigening en verdeling van het land onder de landloze boeren en landarbeiders; onteigening liefst zonder een reële vergoeding. Presidenten gaan eigendomsbrieven uitreiken, hacienda's en huizen van lantedelen worden verwoest en de bewoners soms vermoord en . . . als men enige jaren later de balans opmaakt, dan blijkt nogal eens dat de boer er slechter aan toe is dan voorheen (1, 8, 9).

Al te gemakkelijk werd vergeten, dat de grootgrondbezitters in verschillende gevallen essentiële bestuurlijke en economische taken verzorgden: op het gebied van orde en rust, het onderhoud van dijken, kanalen en wegen, de handel, het crediet en sociale zorg. Er waren en er zijn heus nog wel een aantal goede landheren.

Daartegenover staan echter talrijke anderen, die weinig of niet begaan zijn met het lot van de boeren, die de eer genieten en dankbaar moeten zijn, dat zij een stukje land van hun heer op uitbuitersvoorwaarden mogen bebouwen (1, 10). Dit zijn vooral die landheren, die in de stad een grote staat voeren en in regeringen en parlementen zitting hebben. BOEKE (11, 12) verklaart het ontstaan

en voortbestaan van dit type van uit zijn conceptie van de asiatische dorpseconomie, welke in wezen gefundeerd is op de gesloten producten-huishouding en a-economisch is ingesteld.

Een belangrijke bijkomende omstandigheid is echter, dat aan het spel van vraag en aanbod de vrije hand is gelaten in gebieden, waar de vraag door overbevolking en gebrek aan alternatieven het aanbod verre overtreft en dus de landloze boer niets anders kan doen dan de steeds zwaarder wordende voorwaarden voerend tot het uiterste minimum van het bestaan te accepteren of... te rebelleren.

Doch ook in dun bevolkte gebieden heeft zich een medogenloze exploitatie van de landloze boer kunnen ontwikkelen. Dat was mogelijk, doordat de boer door gebrek aan kennis en kapitaal en in gebondenheid aan traditionele landbouwmethoden slechts tot het bewerken van een klein stukje land in staat was. Daardoor was zijn bedrijf, mede wegens afsluiting van de markt en op grond van de sociale orde, praktisch geheel ingesteld op zelfvoorziening. Op eigen kracht kon hij zich daaruit niet omhoog werken en niemand bood hem daarbij de helpende hand. Evenmin waren er voor hem alternatieven voor de productieve aanwending van zijn arbeid en hij kon niet anders dan de eisen van zijn landheer inwilligen of... rebelleren.

Uit deze, ik erken wat summiere en eenzijdige analyse, volgt reeds dat men er met de liquidatie van het grootgrondbezit en de herverdeling van de grond alleen bij lange na niet is.

In de overbevolkte gebieden komt zulks in eerste instantie slechts neer op een herverdeling van het agrarisch inkomen. In sommige gevallen was het resultaat door wegvallen van de zorg voor dijken en kanalen een substantiële verlaging van de totale productie, overstromingsrampen, hongersnood en dergelijke. In weinig ontsloten relatief schaars bevolkte gebieden was de eerste reactie inkrimping van de individuele productie, immers de lasten van de grootgrondbezitters vielen weg en het bedrijf bracht veel meer op dan de boer nodig had. Bovendien verdween met de landheer de verbinding met de markt met als gevolg dat surplussen en industriële gewassen niet tegen redelijke prijzen konden worden verkocht. Dit laatste speelde uiteraard een bijzondere rol in de gevallen, waarbij plantage-bedrijven (bananen, sisal, rubber, e.d.) onder de landloze arbeiders werden verdeeld.

Aan de landhuishoudkundige dringen zich ten aanzien van grondbezit en bedrijfsbasis enige principiële vragen op en wel:
ten eerste: Is grootgrondbezit als zodanig een ongeschikte basis voor landbouwontwikkeling en een rem voor de welvaart van een land?
ten tweede: Is voor een hoge productiviteit per eenheid van oppervlakte of per arbeidsdag en voor conserverend grondgebruik het boerengezinsbedrijf op eigen grond essentieel?

ten derde: Moet derhalve het eigengeërfde boerengezinsbedrijf ons ideaal zijn?

ten vierde: Welke bedrijfsgrootte dient gekozen te worden om zowel de welvaart van de boer als het algemeen belang te dienen? en tenslotte: Wat moet onder grootgrondbezit worden verstaan?

Iedereen kan het antwoord op de eerste 2 vragen vinden in de nederlandse landbouw en de grootlandbouwondernemingen in de tropen. Welbeschouwd is alleen zekerheid op ongestoord gebruik van de grond op redelijke voorwaarden nodig mits toegang tot kennis, kapitaal en markten adequaat is.

Eigen grondbezit van de boer behoeft dan wel niet een noodzakelijke voorwaarde te zijn voor een welvarende, hoogontwikkelde boerenstand, toch mag men de realiteit niet uit het oog verliezen, dat boeren-grondbezit in de vigerende omstandigheden in talrijke landen toch welhaast een noodzakelijke voorwaarde is te achten voor economische vooruitgang. Hervreiding van grootgrondbezit is dan het einde van een begin, door de verwezenlijking van een ideaal, dat gebaseerd is op alleszins acceptabele sociale en landbouwkundige redeneringen.

De redenen, waarom aan de farmer-owned-family-size-farm door velen in de westerse landen de voorkeur gegeven wordt, zijn algemeen bekend en behoeven hier geen nadere toelichting.

Helaas is het uiterst moeilijk, zo niet onmogelijk, om in de gebieden die agrarische hervormingen nodig hebben, vast te stellen hoeveel grond voor een gezond boerengezinsbedrijf nodig is. Ik kan mij niet voorstellen, dat dit de 2 à 3 acres zijn van de egyptische of van de japanse boer, of de 3 hectaren van de gemiddelde ejidatario in Mexico, in welke gevallen het evenals in India tot op heden bleef bij het schone streven naar een vergroting van de grondslag van het boerenbedrijf. Immers grond, kennis, kapitaal en alternatieve mogelijkheden om de boerenstand voldoende uit te dunnen zijn niet of onvoldoende beschikbaar. Soms evenmin de nodige bestuurlijke en institutionele uitrusting van het gebied. Met de afschaffing van het grootgrondbezit is in dergelijke situaties geen sprake van een wezenlijke verbetering van de bedrijfsgrondslag, welke juist nodig is voor een blijvende vergroting van de welvaart van de boer.

Ik wil daarmee niet zeggen, dat de hervreiding daarom veroordeeld moet worden, of dat de boer geen recht zou hebben op een groter aandeel in de vruchten van zijn arbeid, ik wil er echter wel de nadruk op leggen, dat de hervreiding van grootgrondbezit geen „cure-all” is om met PARSON (1) te spreken.

Tenslotte de vraag: „Wat moet onder grootgrondbezit worden verstaan?” Daarover wordt in verschillende landen verschillend geoordeeld. In Mexico laat men landbouwgrondbezit voor verschillende klassen van land van 100 tot 300 ha, in Egypte tot 300 feddan

(120 ha) toe. In India en Japan is de limiet laag gesteld, doch daar gaat het voornamelijk om de afschaffing van het grondbezit als beleggingsobject.

Door talrijke congressen en geschriften is zo langzamerhand de complexiteit van de problemen, welke samenhangen met agrarische hervormingen, wel algemeen bekend. Zelfs zijn die zo complex en zo ingewikkeld, dat een evolutionnair regiem de vereiste maatregelen vrijwel niet kan doorvoeren zonder op revolutionnaire wijze in de verhoudingen in te grijpen ongeacht het directe resultaat. Dat is wellicht de reden, waarom in het bijzonder de meest drastische vorm van agrarische hervorming, de onteigening van het grootgrondbezit, bijna steeds het resultaat is van revoluties of andere bijzondere veranderingen in de politieke situatie van een land. Men kan hier wijzen, om enige voorbeelden te noemen, op de liquidaties van grootgrondbezit tijdens de franse en amerikaanse revoluties, de mexicaanse revolutie van 1910—1920, de egyptische van 1952, de irakse van 1958 en de cubaanse van 1959. Verder op de hervormingswetten afgekondigd na de toekenning van de onafhankelijkheid aan Pakistan en India en de verscherping ervan na de paleis-revolutie in Pakistan in 1958; op de agrarische hervormingen in Japan van 1946 doorgedreven door Mc-Arthur en op die in Italië na het optreden van een nieuw regiem na de liquidatie van het facisme. Voorts op de gebeurtenissen in Rusland, Polen, Joegoslavië, China en andere meer of minder op grond van communistische ideologiën geregeerde landen.

Anderzijds wil ik ook wijzen op de vrijwillige verdeling van zijn grondbezit door de Sjah van Perzië en tenslotte zou ik willen noemen de poging van de Belgen om in Congo via hun paysanaten te geraken tot een hervorming van het grondbezit (13).

Moge ik thans ter illustratie de verdelingen van grootgrondbezit doorgevoerd in Mexico, Egypte en Japan aan een korte bespreking onderwerpen.

MC BRIDE (8) becijferde, dat in het Mexico van 1910 slechts 2,4% der agrarische bevolking eigen grond bezat. De gesloten productenhuishouding en de zelfvoorzieningseconomie overheerste op de haciendas, in de dorpen en in de landbouw families. De landbouwmethoden waren evenals de werktuigen traditioneel. Met uitzondering van de ranches en een aantal plantages was de voornaamste vorm van exploitatie van de hacienda's uitgifte in deelbouw aan landloze boeren. De boer en de landarbeider waren ook voor hun eenvoudige behoeften waarin zij niet zelf konden voorzien uit eigen productie en voor crediet op de hacendado aangewezen. Levenspeil en ontwikkeling van de dorpelingen waren bedroevend laag. Verstoken van kennis, grond, kapitaal en toegang tot de markt, waren zij als het ware de gevangenen van hun omgeving.

In deze situatie moest de leuze van de ongeletterde Indian Za-

pata „Tierra y Libertad” (Land en Vrijheid) wel inslaan en als gevolg daarvan ontstonden temidden van burgeroorlogen en een opeenvolgende reeks van revoluties de zeer ingrijpende bepalingen met betrekking tot het grondbezit in de grondwet van 1917. Deze wetgeving was gebaseerd op onder meer de volgende principes:

1. het herstel van de traditionele communale grondrechten van het dorp, de ejido, op grond waarvan 2¹/₂ miljoen ha land aan de dorpen werd teruggegeven;
2. de liquidatie van het grootgrondbezit, en toewijzing van het land aan de landloze boeren in ejido verband, doch tevens de handhaving van behoorlijk exploitabele bedrijfseenheden van 100 ha geïrrigeerd land tot 300 hectare plantageland of nog grotere arealen ranchland;
3. de bevordering van de vestiging van individuele familie bedrijven van (colonia's) en van middenstandsbedrijven op basis van de vastgestelde limites.

Tot en met 1949 werden op grond van de agrarische wetten in totaal 39 miljoen ha land aan ejido's toegewezen (17). In 1950 waren er 17579 ejido's met ruim 1¹/₂ miljoen ejidatarios en 6,7 miljoen zielen. De ejido's bewerkten ruim 50% van het akkerland van Mexico, nl. bijna 9 miljoen ha, waarvan jaarlijks 4,4 miljoen een oogst leverden, zijnde de helft van de totaal geogoste uitgestrektheden van Mexico.

In 1950 bestonden er praktisch geen landloze boeren meer, maar 90% van de boerenbedrijven (die der ejido's inbegrepen) hadden echter nog geen 5 ha akkerland, met een gemiddelde oogst van 1¹/₂ ha. Daarnaast hebben zich evenwel krachtige middenstandsbedrijven kunnen ontwikkelen vooral in nieuw geopende gebieden langs de Pacific kust. De toegelaten bedrijfsgrondslag van 100 ha geïrrigeerd land per grondbezitter is daarvoor zeker voldoende, vooral als het bezit van diverse familieleden wordt gecombineerd.

Afgezien daarvan heeft de herverdeling van het grootgrondbezit echter een nieuw probleem geschapen, dat van het oneconomisch kleine familiebedrijf van rond 90% van de agrarische bevolking. Dit bedrijf levert in vele gevallen nauwelijks het naakte bestaan op, zodat vele boeren ook van de ejido's bijverdiensten buiten de landbouw moeten zoeken. STERLING (1) komt tot de conclusie: „So far the agricultural policy has frozen between 1 and 2 millions rural families into a straight jacket of uneconomically small holdings”.

Dit realiseert men zich in Mexico wel en toch wordt het ejido instituut als een der voornaamste resultaten van de revolutie beschouwd. Het is daarom heilig en dientengevolge worden nagenoeg geen moeiten en kosten gespaard om dit instituut zo goed mogelijk te doen slagen. De middelen zijn crediet, coöperatie, collectivatie, voorlichting, onderwijs, verbetering van irrigatie en drainage,

drinkwatervoorziening, medische verzorging, betere behuizing, prijsregelingen en wat dies meer zij.

De coöperaties zijn tot op zekere hoogte dwangcoöperaties. Het principe van de ejido is namelijk dat de boer wel een stuk akkerland in erfelijk gebruik heeft voor individuele bewerking doch geen zakelijk belastbaar grondbezit. De Banco Nacional de Crédito Ejidal verstrekt dus uitsluitend credieten aan de ejido als geheel, die daarvoor een „Asociado” een credietcoöperatie moet vormen. Toch waren er in 1950 nog 61% der ejido's zonder coöperaties en slechts 26% hadden een crediet coöperatie.

Ook mechanisatie staat op het programma. In 1950 evenwel werden in 90% van de ejido's nog geen tractoren gebruikt en slechts in 66 ejido's was de grondbewerking geheel gemechaniseerd. Deze gang van zaken is begrijpelijk. De bedrijfsbasis is ten enenmale te klein voor dergelijke modernisering. Er bestaat niet de minste behoefte aan arbeidsbesparende geldkostende maatregelen, vooral in de vele bedrijven welke nog nagenoeg niet gecommercialiseerd zijn.

Deze commercialisering wordt krachtig bevorderd en er is ongetwijfeld vooruitgang geboekt. Volgens de ejido-tellingen van 1935, 1940 en 1950 werd in 1935 slechts 48% van het totale product verkocht, in 1940 bedroeg dit 56% en in 1950 reeds 70%. Daarmede kan echter het probleem van de te smalle bedrijfsbasis niet worden opgelost, integendeel het wordt er steeds nijpender door.

Er dient zich nu ook een ander probleem aan, namelijk dat van de zonen van de ejidatarios. Er is namelijk bepaald, dat slechts één zoon zijn vader kan opvolgen, die bovendien voor de zich ontwikkelende levensstandaard een te klein bedrijf krijgt, terwijl ander emplooi gevonden moet worden voor de andere zonen.

Om in die situatie verbetering te brengen werd in 1947 door wijziging van de wetgeving de mogelijkheid geopend om aan de ejidos tot 20 ha geïrrigeerd land per ejidatario toe te wijzen, zulks in scherp contrast met het gemiddelde uit de jaren 1916—1940, dat voor alle soorten bouwland slechts 4,7 ha bedroeg. Industrie wordt bevorderd en aan ontginningen en openlegging van nieuwe gebieden wordt zo hard mogelijk gewerkt. Ook aan verbetering van het onderwijs wordt zoveel mogelijk aandacht besteed. De overbevolking van de ejido's confronteert de regering met een bijzonder moeilijk probleem, welks oplossing enorme investeringen zal eisen.

Heeft nu de agrarische hervorming geleid tot een vergroting van de landbouwproductie?

Op grond van theoretische inzichten moest de liquidatie van het grootgrondbezit in de situatie van 1910 wel leiden tot een aanvaardbare verlaging van de totale productie. Immers de voor eigen gebruik producerende boer behoefde niet langer de zware landheerlijke lasten op te brengen en kon derhalve zijn inspanning verminde-

ren. Daar bovendien ook de toegang tot de markt voor hem voor alsnog gesloten was, kon hij een surplus niet tegen voor hem acceptabele prijzen aan de markt brengen. De reactie was dus inkrimping van de productie. FLORES (1) komt op grond van de feiten tot dezelfde conclusie en ook de statistieken spreken terzake duidelijke taal.

In de periode 1917—1934 werden voornamelijk de feodale haciendas geliquideerd. Ondanks een ernstige productie-daling in de periode 1910—1920 als gevolg van de onlusten en ondanks de daarna ingetreden sterke toename van de agrarische bevolking, beliep de productie van de belangrijkste voedselgewassen, maïs, tarwe, bonen en rijst in de periode 1930—1940 slechts 93% van die van de periode 1920—1925. Eerst na 1940 werd de achterstand ingehaald, doch de productie per hoofd van de bevolking was in 1946 toch noch slechts 77% van die van 1925. De jaren na 1950 vertoonden evenwel een spectaculaire productievergroting; de getroffen maatregelen begonnen toen goed door te werken.

WHETTEN (9) wijst bovendien op de sterke verlaging van de productie per eenheid van oppervlakte van de industriële gewassen, vooral van katoen na de verdeling van de katoenplantages. Ook de sisal productie nam in belangrijke mate af.

Ter beantwoording van de vraag of de gemiddelde welstand van de kleine boer is toegenomen, citeert hij met zijn instemming de uitspraak van de Mexicaan SILVA HERZOG (19) luidende:

„Naar onze mening is het antwoord op die vraag een timide ja. Iets is bereikt maar veel te weinig, zeer veel minder dan verwacht werd. De economie van de boer is in enkele landbouwgebieden wel wat verbeterd, maar wellicht de meerderheid der bevolking van de landelijke districten hebben hun reëel inkomen niet zien vermeerderen en zij heeft niet medegedeeld in de vruchten van het werk van de revolutie”.

Resumerende kan van de Mexicaanse herverdeling van het grootgrondbezit worden gezegd, dat zij in brede lagen van de bevolking daadwerkelijke belangstelling voor de landbouw heeft gewekt, zodat een politiek van krachtige bevordering van de landbouw ontwikkeling gedragen wordt door de publieke opinie en grote financiële offers worden geaccepteerd. Zij heeft echter als uiterst moeilijk te liquideren erfenis: het massale voorkomen van het keuterbedrijf, nagelaten.

In Egypte kondigde het revolutionnaire regiem één dag nadat het definitief aan de macht kwam op 9 september 1952 de wet op de agrarische hervormingen af, welke de liquidatie van het grootgrondbezit inhield en reglementering van de grondhuren. Aan de grootgrondbezitters werd 300 feddan (120 ha) gelaten behoudens enkele uitzonderingen waaronder o.a. de als onderneming geëxploiteerde jonge ontginningen in de woestijn. Ook in Egypte werd aan

de grootgrondbezitters de keus gelaten tussen vrijwillige verkoop aan de kleine boeren tegen vastgestelde prijzen binnen een vastgestelde tijd of onteigening.

Het regiem was in de gelukkige omstandigheid, dat het onmiddellijk kon overgaan tot verdeling van het geconfiscieerde bezit van de koninklijke familie. Reeds 1 jaar na de revolutiedag kon de president op 23 juli 1953 onder veel opmaak de eerste eigendomsbrieven uitreiken.

In totaal kwamen 285.000 ha d.i. 10% van het landbouwareaal voor herverdeling in aanmerking. De wet bepaalt, dat per boerenfamilie niet meer dan 5 feddan (2,1 ha) en niet minder dan 2 feddan (0,8 ha) mag worden toebedeeld (20, 23).

Zoals algemeen bekend is de Egyptische landbouwbevolking samengedrongen in de smalle Nijl vallei en de Nijl delta; de landbouw behoort tot de intensiefste van de wereld; gemiddeld geeft elke hectare 5 oogsten in 3 jaren. Het grondbezit is zo versnipperd, dat volgens de landbouwstatistiek van 1950 bijna 94% van de grondbezitters minder dan 2 ha grond bezaten met een gemiddelde van slechts een derde hectare. Door inhuur van grondbezitters niet landbouwers en door onderlinge in- en verhuur trachten de boeren hun bedrijfsgronden zo veel mogelijk te concentreren. Niet minder dan 63% van de landbouwgrond was bij een huurtransactie betrokken. De gemiddelde huurprijs bedroeg 30 L.E. per feddan of f 750,— per ha per jaar. De wet op de agrarische hervorming verlaagde dit tot gemiddeld 20 L.E., n.l. tot 7 maal de grondbelasting. Het gemiddelde landbouwbedrijf kwam door al die huurtransacties op rond 1½ ha per boer.

De meeste huren werden in geld geïnd en doordat sinds meer dan een eeuw de verbouw van marktproducten in vrijwel alle bedrijven een voornamelijk plaats innam en daardoor ook allerlei technische, wetenschappelijke en bestuurlijke diensten overal in de landbouw waren doorgedrongen, was in feite de gehele landverdeling in Egypte slechts een technische operatie. Deze werd nog vereenvoudigd door het voorschrift, dat elke boer waaraan een eigendomsbrief werd uitgereikt, lid moest worden van de dorpscoöperatie, welke onder leiding van een ambtenaar kwam te staan. Alle gronden werden samengevoegd, in drie slagen verdeeld om de voorgeschreven driejaarlijkse wisseling te kunnen doorvoeren en de bewerking te kunnen mechaniseren en elke boer kreeg 1/3 van zijn bezit in elk blok.

Daar ook het productieniveau hoog, het gebruik van geselecteerd zaad, en meststoffen groot en de watervoorziening uitstekend geregeld was, kon deze herverdeling directe vergroting van de productie niet tot gevolg hebben. Ook de gemiddelde bedrijfsbasis per boer werd niet vergroot. In de eerste officiële verdeling in Opper Egypte beliep het gemiddelde van de uitgereikte eigendomsbrieven 1,4

ha en in de iets later doorgevoerde verdeling in het suikkerrietgebied van de provincie Minya slechts iets meer dan 0,9 ha. Het resultaat van deze verdelingen kwam uiteindelijk neer op een herverdeling van het inkomen uit de landbouw ten gunste van de boer. De nieuwe grondeigenaar-boer zag zijn inkomen stijgen met f 300,— per hectare in Demera en met f 700,— per hectare in het Minya district, dat is resp. dus gemiddeld f 420,— en f 630,— per bedrijf (21, 22). Een hoger inkomen dus in ruil voor een belangrijke inkringing van de bedrijfsvrijheid.

Het nijpende probleem van de agrarische overbevolking is er niet mee opgelost en kan er ook niet mede worden opgelost. Meer land en alternatieve mogelijkheden moeten geopend worden. Landbouwland echter is in Egypte synoniem met water en reeds is uitgerekend, dat al het water van de Nijl niet voldoende is om enige substantiële vergroting van de bedrijfsbasis te bewerkstelligen. Het scheppen van alternatieve werkgelegenheden buiten de landbouw is voor Egypte derhalve dringende noodzaak.

De situatie in Japan vertoont zeer veel overeenkomst met die in Egypte behoudens dat extreem grondbezit er niet voorkwam. In 1946 was die aldus: zeer kleine bedrijven (gemiddeld 0,85 ha akkerland), versnipperd grondbezit; hoge beplantingsintensiteit (140) en een hoog percentage landbouwland in huur en verhuur (46%). Grond was in Japan beleggingsobject voor vele kleine luiden, die daardoor een hoge rente konden maken. Het is derhalve merkwaardig, dat in deze situatie de huur voor rijstland, welke $\pm 50\%$ van een normale oogst bedroeg, in product werd geïnd. Ondanks de industrialisatie bleef het aantal boeren stijgen, zij het dat vele boeren in de industrie een nevenverdiensite vonden om hun tekort op het huishoudboekje enigszins te dekken. Na de landverdeling, welke op aandringen van Mc.Arthur na 1946 werd doorgevoerd, is daarin geen verandering gekomen.

De agrarische hervorming kwam neer op een praktisch volledige liquidatie van het grondbezit in handen van niet-landbouwers. Niemand mag als hij zelf geen landbouwer is landbouwgrond verhuren en een landbouwer niet meer dan 1 ha. Het grondbezit per bezitter werd beperkt tot slechts 12 chò (dat is iets meer dan 12 ha) in Hokkaido en gemiddeld 4 chò (variërend van 1,8 tot 4,5) in overig Japan. De prijzen, welke voor onteigende grond werden betaald (in schuldbewijzen van de staat), waren gebaseerd op de vooroorlogse nominale waarde; de devaluatie, die na de oorlog versneld intrad, zorgde ervoor, dat die uiteindelijk slechts overeenkwamen met de waarde van de helft van de normale productie of van de waarde van één jaar pacht.

Bij de overdracht van het bezit waren bijna 2 miljoen hectaren betrokken, ruim 2,3 miljoen grondbezitters en meer dan 4,7 miljoen pachters (10). Het percentage pachtland liep terug van 46 tot 10,

en aan de gemiddelde bedrijfsgrondslag veranderde praktisch niets. Het boereninkomen steeg uiteraard wel en nu komt het merkwaardige, volgens DORE (10) stegen echter ook de behoeften. De boer ging meer gebruik maken van machines vooral om meer vrije tijd te krijgen voor dorpspraat en luisteren naar de radio (50% van de boeren bezitten een radiol) en de dochters gingen over tot luxe zaken zoals permanent, lippenstift en hoog gehakte schoentjes en menige boer heeft thans meer moeite om zijn huishoudboekje sluitend te krijgen dan voorheen. De grondbezitters daarentegen zijn geheel ontluisterd en tot relatieve armoede gebracht.

Uiteraard is de boer thans meer genegen tot investeringen in het bedrijf en er is dus een betere basis voor verdere productieverbeteringen geschapen, maar of daar nog veel inzit valt te betwijfelen. Het probleem van de landelijke overbevolking is er niet door opgelost en wat de Japanse regering ook doet om door landaanwinning en ontginning, door industrialisatie, bevordering van vissèrij en handel, de bevolkingsdruk op het land te doen verminderen, zij is daarin nog niet geslaagd. En wat is de toekomst der boerenzoons?

DORE (10) komt tot de conclusie: The outlook, then, is not altogether a happy one.

Men zou ongeveer gelijksoortige situaties kunnen schetsen in Pakistan en India, waar niet eens een behoorlijke technische en bestuurlijke organisatie van het platteland bestond. Dit leidde na liquidatie van het grootgrondbezit in bepaalde gebieden tot rampen wegens het wegvallen van de organisatie voor onderhoud van dijken en irrigatiewerken. Gebrek aan organisatie, instituten en personeel om kennis en kapitaal bij de boer te brengen, zijn in die landen naast onvoldoende economische hulpbronnen de voornaamste knelpunten. Men heeft ook hier zijn toevlucht genomen tot min of meer gedwongen coöperaties o.a. voor bewerkingen middels tractor-pools (24). Ik betwijfel echter of dat een oplossing voor het keuterbedrijf kan geven.

Tenslotte een enkele opmerking over de agrarische hervormingen in Italië (15, 16). Hier ging het voornamelijk om on-ontwikkeld land. Dat land werd onteigend, ontgonnen en geëquipeerd en kwam daarna beschikbaar voor de vestiging en hervestiging van boeren in strak georganiseerd verband. Het zijn derhalve een soort droge Zuiderzee projecten, ook wat de kosten betreft.

Geachte aanwezigen, zijn er conclusies uit de voorgaande beschouwingen te trekken? Mijn conclusie is, dat liquidatie van grootgrondbezit en de verdeling van het land onder de landloze boeren *alleen* van weinig waarde is voor de economische ontwikkeling van een landstreek. Het is slechts een begin. Vele additionele maatregelen zijn er nodig, doch men hoede zich voor perfectionisme. Van principiële betekenis is, dat het bewustzijn er is, dat men er met een stelsel van wettelijke maatregelen alleen niet is. Ook de mentale

instelling en de kennis van de boer eisen grondige revisie. Daarnaast is het scheppen van alternatieven buiten de landbouw zowel als in de landbouw door substantiële vergroting van het totale landbouwareaal in de meeste gevallen noodzakelijk. Ik zou mij hier willen conformeren met de uitspraak van DOREEN WARRINER (13) die schrijft:

„Agrarische hervormingen zijn in hun initieel en beslissend stadium beslist niet een probleem voor experts; zij kunnen niet tot werkelijkheid geadviseerd worden, maar moeten worden gebaseerd op impulsen, welke uit het volk voortkomen. Als de impulsen er eenmaal zijn en erkend in een besluit tot het treffen van wettelijke maatregelen, dan kunnen experts van dienst zijn voor het overwinnen van technische moeilijkheden”. Ik zou hier aan willen toevoegen, hetgeen WARRINER vernam van een arabische bestuursambtenaar, die een aantal conferenties en seminaria over „landreform” had bezocht en zeide: „I am afraid, that they make it all seem too difficult”.

Tenslotte zou ik U de volgende vraag ter overdenking mee willen geven:

Is een samengaan van grootgrondbezit en een gezonde welvarende boerenstand in de tropen en subtropen onmogelijk en is dus een synthese van beide belangen, zoals door mij in Iran voor bepaalde gebieden is voorgesteld, niet meer dan een hersenschim, of moeten wij op grond van de overtuiging, dat er wel oplossingen bestaan zonder revoluties, derhalve niet in eerste instantie al onze kennis en energie richten op de verwezenlijking van die synthese en niet te veel kracht verspillen aan het verspreiden van „Know How”, welke als regel niet kan worden toegepast, zonder een fundamentele wijziging in de sociale, economische en mentale verhoudingen in de landbouw van deze landen?

Zeer geachte toehoorderessen en toehoorders,

Bij het aanvaarden van mijn ambt moge ik mijn eerbiedige dank brengen aan Hare Majesteit de Koningin, Die de voordracht van Zijne Excellentie de Minister van Landbouw voor mijn benoeming tot hoogleraar aan deze hogeschool heeft willen honoreren.

Mijne Heren Voorzitter en Leden van het Bestuur,

Ik dank U voor het vertrouwen, dat U in mij hebt willen stellen door op mijn schouders de taak van het leiden van het onderwijs in de landhuishoudkunde van de tropen en subtropen te leggen. Ik hoop, dat mijn geest nog jong en fris genoeg is, om dit vertrouwen waardig te maken.

Dames en Heren Hoogleraren, Lectoren, Docenten en Wetenschappelijke Medewerkers,

Ik ben blij, dat mij het voorrecht ten deel gevallen is, om in Uw geestelijke gemeenschap te zijn opgenomen, en ik twijfel er niet aan, dat gij Uwerzijds alles zult doen om een vruchtbare samenwerking te bevorderen, ik zal trachten daartoe het mijne bij te dragen. Helaas is het mij niet gegeven een van mijn leermeesters aan deze hogeschool hier te begroeten. Zij zijn allen heengegaan. Ik houd evenwel hun gedachtenis dankbaar in hoge ere.

Mijne Heren Leden van het Bestuur en Directeuren van de Nederlandse Heidemaatschappij,

Nimmer zal ik de periode 1952—1959 kunnen vergeten gedurende welke ik als staf lid bij U het buitenlandse werk van Uw Maatschappij mocht helpen leiden. Voor het nimmer aflatende vertrouwen in mij gesteld en voor de gelegenheid mij geboden mijn eigen ik in het werk te ontplooien, ben ik U ten zeerste dankbaar.

Dames en Heren Studenten,

Ik behoef U niet te zeggen, dat ik warme belangstelling heb voor het georganiseerde studentenleven. Ik meen, dat ik met daden heb bewezen dat dit geen phrase is. De twee grootste Uwer verenigingen voeren elk een schone leuze: de ene „Durf te leven”, de andere „In fide fides”. Inderdaad durf uit te komen voor Uw opinies trouw aan het geloof, dat Uw mening gebaseerd is op wetenschappelijke objectieve normen. Tracht evenwel dat geloof om te zetten in een andere vorm van weten, dat verkregen wordt door kritisch onderzoek en wetenschappelijk denken. Ik hoop U daarin in mijn vak voor te gaan.

Ik heb gezegd.

AANTEKENINGEN EN GERAADPLEEGDE LITERATUUR

1) PARSON, KENNETH H., c.s. Land Tenure. Proceedings of the International Conference on Land tenure and related problems in World Agriculture held at Madison, Wisconsin, 1951 – The Un. of Wisconsin Press – 1956. Bevat algemene beschouwingen en overzichten van talrijke landen.

2) LEO XIII, Rerum Novarum; 15 mei 1891. Deze encycliciek bestrijdt de theorieën, welke de productiefactoren willen socialiseren en de private eigendom willen afschaffen. In deze encycliciek wordt het privaat bezit van landbouwgrond aldus gerechtvaardigd:

„Immers een stuk land ontgonnen door de arbeid van de bewerker, verandert geheel van gedaante; van bosgrond wordt het bouwland, van onvruchtbaar vruchtbaar. En alles wat den grond beter maakt, is zóó met dien grond één geworden en er zóó in bewerkt, dat het voor het grootste deel onmogelijk er van te scheiden is. (Nederlandse vertaling uitgegeven door het R.K. Werkliedenverbond in Nederland – 1932).

3) UNITED NATIONS, Landreform. Defects in Agrarian Structure as obstacles to economic development. New York, 1951; II.B.3.

4) UNITED NATIONS, Progress in Landreform. First report New York 1954; II.B.3; Second report New York 1956; II.B.3.

5) JACOBY, ERICH H., Inter relationship between agrarian reform and agricultural development. F.A.O. Agricultural Studies No. 23 - Rome 1953.

6) PARSON, KENNETH H., The owner cultivator in a progressive agriculture. F.A.O. Agricultural Studies No. 39 - Rome 1958.

7) HANSON, SIMON G., Economic development in Latin America. Inter American Affairs Press, Washington 1951.

8) MCBRIDE, MCCUTCHEN GEORGE, The land system of Mexico. American Geographical Society, Research Series No. 12; New York 1923.

9) WHETTEN, NATHAN L., Rural Mexico. The Un. of Chicago Press; Chicago, 1948.

10) DORE, R. P., Land Reform in Japan. Oxford Un. Press - London 1959.

11) BOEKE, J. H., Indische economie. Tjeenk Willink en Zn., Haarlem 1947.

12) ———, The interests of the voiceless Far East. Un. Pers - Leiden 1948.

13) WARRINER, DOREEN., Land reform and development in the Middle East - Royal Inst. of Int. Affairs, London 1957.

14) PINXTEN, K., De Inlandse Landbouwbedrijven in Belgisch Congo en Ruanda Urundi. Brussel 1954.

15) BANDINI, MARIO, Land Reform in Italy. Int. J. of Agr. Affairs, Vol. II, No. 1. 1951.

16) ENTE MAREMMA, Land Reform in the Maremma. Fundamental facts. 4e Ed. - Rome 1954.

17) In het eerste rapport van de U.N. (3) wordt in hoofdstuk 6 het probleem van de meest gewenste bedrijfsgrootte behandeld. In dit hoofdstuk getiteld „Economic holdings” wordt geconstateerd, dat de grootte van een „economic holding” geheel afhankelijk is van de sociale en economische situatie. Het is geen statisch begrip. Het ligt ergens tussen de „optimum size of farms” en de „uneconomic small holdings”, dit zijn bedrijven, welke zo klein zijn, dat de boer en zijn familie er ter nauwernood het naakte bestaan in vinden. Exacte maatstaven zijn er uiteraard niet. In een irrigatie-project in Iran heb ik zelf gemiddeld 10 hectare voorgesteld gebaseerd op intensief landgebruik, 3 à 4 oogsten in 2 jaar, de beschikbare hoeveelheid grond, de groei van de bevolking, de algemene economische situatie, het kunnen en kennen van de boeren, de mogelijk ter beschikking komende technische hulpmiddelen en een goede credietvoorziening. TERGAST (Ir. G. C. W. CHR., Vergroting van de bedrijfsgrootte in de Indonesische landbouw, in het bijzonder op Java en Madura. Landbouw XXII-1950, No. 7/8/9) stelt voor sawahbedrijven de minimum norm op 3½ à 4 ha en voor droge grond bedrijven op 5 à 7 ha.

Zo zijn voor talrijke gebieden berekeningen opgesteld, waarbij toegerekend wordt naar een boereninkomen, dat aan bepaalde normen - gebaseerd op de sociale situatie - moet voldoen. Zie ook PINXTEN (14).

18) DIRECCION GENERAL DE ESTADISTICA, Tercer Censo Ejidal 1950, Resumen general. Mexico, 1953.

19) SILVA, HERZOG, La revolucion Mexicana en crises. Mexico. C. 1944.

20) REPUBLIC OF EGYPT, Land Reform Law. Full text - Press Department H.C.A.R. Cairo 1954.

21) ———, Demera estate. Landreform heaves up its first banner in Egypt. Press Department H.C.A.R. Cairo.

22) ———, The first procedure of landdistribution in Upper Egypt. Press Department H.C.A.R. Cairo, 1954.

23) MAREI, SAYED, Outline of landreform of Egypt. Press Department H.C.A.R. Cairo.

24) VAN BEUKERING, Ir. J. A., Vraagstukken in verband met de ontwikkeling van minder ontwikkelde landen. Inaugurele rede. Veenman en Zonen N.V., Wageningen 1952.

25) PATEL, G. D., The Indian Land problem and legislation. N. M. Tripathi Ltd. Bombay, 1954.